

УДК 336

Бугель Ю.В.
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фундаментальних та спеціальних дисциплін
Чортківського навчально-наукового інституту підприємництва і бізнесу
Тернопільського національного економічного університету*

НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ КРЕДИТНОГО ПРОЦЕСУ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

THE DIRECTIONS OF THE OPTIMIZATION OF THE CREDIT PROCESS OF BANKING INSTITUTIONS

АНОТАЦІЯ

У статті наголошено на необхідності оптимізації кредитного процесу вітчизняних банківських установ та формування якісно нових взаємин банків із суб'єктами господарювання. Сформульовано визначення поняття «оптимізація кредитного процесу банківських установ». На основі теоретичних узагальнень запропоновано можливі напрями оптимізації кредитних взаємин банків із суб'єктами господарювання. Особливий акцент при цьому робиться на необхідності забезпечення комплексного підходу до вирішення даної проблеми. Для підвищення обґрунтованості організації кредитного процесу в комерційних банках наголошено на необхідності розроблення та використання чітких критеріїв оцінки ефективності кредитного процесу в комерційних банках.

Ключові слова: кредитний процес, кредитна політика, кредитна угода, кредитний ризик, діагностика кредитоспроможності клієнта, кредитні продукти, кредитні послуги.

АННОТАЦИЯ

В статье отмечена необходимость оптимизации кредитного процесса отечественных банковских учреждений и формирования качественно новых взаимоотношений банков с субъектами хозяйствования. Сформулировано определение понятия «оптимизация кредитного процесса банковских учреждений». На основе теоретических обобщений предложены возможные направления оптимизации кредитных отношений банков с субъектами хозяйствования. Особый акцент при этом делается на необходимости обеспечения комплексного подхода к решению данной проблемы. Для повышения обоснованности организации кредитного процесса в коммерческих банках отмечена необходимость разработки и использования четких критериев оценки эффективности кредитного процесса в коммерческих банках.

Ключевые слова: безопасность кредитного процесса банка, кредитная политика, индикаторы безопасности кредитного процесса, кредитный риск, кредитные услуги.

ANNOTATION

The article emphasized the need to optimize the credit process domestic banks and formation of a qualitatively new relationship with the bank entities. Formulated the definition of «credit optimization process» banks. Based on theoretical generalizations suggested possible directions of optimization of credit relationships with banks entities. Particular emphasis is thus the need for a comprehensive approach to solving this problem. To increase the validity of the organization of the credit process in commercial banks stressed the need to develop and use clear criteria for evaluating the effectiveness of the credit process in commercial banks.

Keywords: security Bank credit processes, credit policy, credit process safety indicators, credit risk, credit services.

Постановка проблеми. Сьогоднішня організація кредитного процесу у вітчизняних комерційних банках супроводжується численними недоліками і невирішеними питаннями, далеко не завжди відповідає сучасним вимогам, а

отже, потребує істотного вдосконалення. Це, своєю чергою, передбачає зміщення акцентів з упровадження окремих новацій у цій сфері до комплексної оптимізації кредитного процесу в комерційних банках з урахуванням постійної мінливості зовнішнього і внутрішнього середовища їх функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема вдосконалення кредитного процесу банківських установ серйозно турбує багатьох зарубіжних та вітчизняних учених. Серед них, зокрема, можна виділити О. Дзюблюка, О. Василика, Б. Івасіва, О. Лаврушина, В. Лагутіна, А. Мороза, М. Савлука, А. Сміта, Й. Шумпетера та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, відзначаючи безсумнівну цінність та значимість проведених наукових досліджень, потрібно зазначити, що у переважній більшості праць досліджуються або окремі аспекти функціонування кредитних відносин, або їх дія на певних етапах економічного розвитку. З цього погляду особливої актуальності набуває питання визначення напрямів комплексної оптимізації кредитного процесу банківських установ з урахуванням постійної мінливості зовнішнього і внутрішнього середовища їх функціонування.

Мета статті полягає в уточненні теоретико-методичних засад кредитного процесу в комерційних банках та розробленні пропозицій щодо його оптимізації в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Потрібно розуміти, що оптимізацію кредитного процесу в комерційних банках необхідно розглядати в широкому і вузькому розумінні. Під оптимізацією кредитного процесу в комерційних банках у широкому розумінні, на нашу думку, слід розуміти збалансування економічних інтересів держави, банків, виробничих підприємств, інтегрованих господарських структур, галузей господарського комплексу, населення у формуванні і використанні кредитних ресурсів. Так, держава зацікавлена у збалансуванні грошово-кредитної, бюджетної, податкової й інвестиційної політики; активізації кредитної діяльності комерційних банків, яка б матеріалізувалася в підвищенні ділової і інвестиційної активності господарюючих суб'єктів, зростанні добро-

буту населення, а отже, подальшому збільшенні бюджетних надходжень, необхідних для розв'язання нагальних соціально-економічних проблем [1, с. 112].

Натомість інтерес конкретного банку полягає у встановленні такого рівня відсоткових ставок, який б уможливив зростання попиту на кредитні ресурси, а отже, і доходів банку. Своєю чергою, виробничі підприємства, інтегровані господарські структури, галузі господарського комплексу і населення зацікавлені в зростанні доступності (з огляду на обсяг, термін надання і ціну) кредитних ресурсів.

Оптимізацію кредитного процесу можна розглядати й як структурування кредитної угоди виходячи з потреб і можливостей позичальника, й як з'ясування його фінансового стану з урахуванням тенденцій розвитку його бізнесу чи матеріального стану із застосуванням історичного моделювання, професійного судження з урахуванням показників фінансового стану, не врахованих під час розрахунку рейтингу за внутрішньобанківськими методиками, й як розробку методики розрахунку ліміту кредитування (ризик) на одного чи групу взаємопов'язаних позичальників.

У вузькому ж розумінні оптимізацію кредитного процесу в комерційних банках слід трактувати як органічний синтез недопущення відхилень від стратегічних завдань функціонування банківських установ і визначених пріоритетів їх кредитної політики; підвищення рівня економічності здійснення кредитних операцій; зниження кредитних ризиків; посилення мотивації працівників кредитних підрозділів банку; підвищення якості кредитного менеджменту [2, с. 49].

На нашу думку, оптимізація кредитного процесу в комерційних банках має включати оптимізацію:

- кредитного потенціалу банку як кредитних чи інвестиційних можливостей банку, що вимірюються його надлишковими резервами, що перевищують за обсягом нормативно регламентовані резервні вимоги, які створюють основу для розширення розмірів позик і інвестицій;

- кредитної політики (визначення відповідності внутрішньої політики конкретного банку стратегічним пріоритетам стійкого розвитку банківського сектора шляхом аналізу процесу адаптації внутрішньої банківської стратегії розвитку банківської системи завдяки співставленню основних тенденцій, характерних для розвитку банку, з тенденціями, характерними для розвитку вітчизняного банківського сектора у цілому і виокремлених однорідних груп банків; включення у внутрішньобанківську політику передумов довгострокового стійкого розвитку банку і здійснення своєчасного коригування його стратегії і тактики; з'ясування й обмеження небажаних тенденцій, які можуть спричинити фінансову нестійкість банку; визначення меж пропозиції власних кредитних послуг (кредитних вкладень) на основі оцінки

ресурсного потенціалу, умов дотримання оптимальності їх структури, відповідності професійного рівня персоналу банку нарощенню обсягів кредитних операцій і методичного забезпечення – створенню відповідних умов управління кредитним портфелем та ризиками, відповідності систем внутрішнього контролю нарощенню кредитної маси);

- портфельної політики комерційного банку (мінімізація програми залучення депозитів, необхідних для задоволення кредитних заявок клієнтів; збільшення доходу за рахунок надання нових позик, зміни умов надання нових позик, підвищення питомої ваги високодохідних позик; зниження ризиків (мінімізація втрат у кредитній діяльності банку завдяки досконалій організації юридичної оцінки кредитних проектів, удосконаленню її процедур); досягнення збалансованості активної і пасивної частин банківського портфеля; оптимальний розподіл кредитних ресурсів між позичальниками; визначення лімітів кредитування банків-контрагентів);

- питомої ваги кредитного портфеля в структурі активів банківських установ (визначити даний показник доволі складно, оскільки його розмір зумовлюється реаліями кожного конкретного банку. Однак для банку, що успішно розвивається, існує певна характерна величина);

- переліку кредитних послуг (факторинг, авальний та акцептний кредити, операції форфетингу, вексельні схеми кредитування тощо);

- розподілу кредитних ресурсів (визначення моделі, яка відтворює кредитний процес, технології пошуку структури кредитного портфеля, правил визначення ризику кредитування, обсягу грошей, які є на момент прийняття рішень і можуть бути залучені для кредитування);

- кредитного адміністрування (визначення критеріїв прийняття управлінських рішень на різних етапах кредитного процесу, процедури делегування повноважень, застосування таких наріжних принципів, як взаємозв'язок кредитного менеджменту із загальною системою управління банком, комплексність прийняття і реалізації управлінських рішень, варіантність їх розроблення, стратегічна орієнтованість кредитного менеджменту, динамізм кредитного менеджменту банку);

- відсоткової політики, зумовленої коваріацією (спільною варіацією) між ринковою відсотковою ставкою, забезпеченням кредиту, доходом позичальника, терміном надання кредиту і підданістю кредитора і позичальника ризикам;

- цінової політики (пропозиція клієнтам саме тієї ціни за певні продукти і послуги, яку вони готові заплатити; врахування еластичності попиту (чутливості клієнтів до рівня цін));

- рівноважної ефективності кредитних операцій і вкладень у цінні папери й інші фінансові інструменти; вдосконалення регулювання кредитних операцій;

- кредитної інфраструктури (економічного середовища, правового поля (прийняття закону

про споживчий кредит, який б визначав його спрямованість, мінімальні і максимальні суму і строк, умови укладання і відмови від кредитної угоди; закону про колекторську діяльність, де має бути прописаний механізм роботи колекторів, їх права і обов'язки; розвиток інституту кредитного брокерства (створення універсальних брокерських контор; передача банками частини функцій кредитним брокерам (андеррайтинг, оцінка кредитоспроможності позичальників (не лише за економічними суб'єктами, але й залежно від виду діяльності суб'єкта господарювання (виробництво, торгівля тощо) та їх фінансової стійкості), формування загальнонаціонального Інтернет-брокера), організаційне, технологічне (автоматизація кредитного процесу) та інформаційне, створення картотеки кредитної інформації, що є хронологічною і всеохоплюючою реєстрацією взаємин банку з клієнтами;

– організаційної структури банку, що дає змогу ефективно управляти кредитним портфелем; підготовка спеціалістів з інноваційного кредитування;

– технологічного й інформаційного (впровадження сучасних ІТ-технологій, використання інформаційних ресурсів кредитних бюро і рейтингових агентств, а також послуг колекторських служб) забезпечення кредитного процесу;

– інституту кредитної застави (впровадження виключних прав на об'єкти інтелектуальної власності як можливого забезпечення зобов'язань; визначення для оцінників вимог, що відображають специфіку оцінки для цілей застави; введення поняття заставної вартості й озброєння банків єдиною методологією її оцінки; чітка ув'язка якості забезпечення з розміром резерву за позицією, що формується; принциповий перегляд питання градації якості забезпечення у бік більшої диференціації; набуття ліквідністю майна й придатністю активу для цілей застави вимірних показників; перехід оцінки в банківському секторі зі сфери обслуговування у сферу об'єктивного і незалежного консалтингу; трансформація звіту про оцінку в реальний документ, а не платний додаток до кредитного продукту; розвиток системи гарантій владних органів щодо зобов'язань по іпотечних кредитах, освітніх, сільгоспвиробникам, кредитах підприємствам малого і середнього бізнесу; введення інституту банкрутства громадян; розроблення НБУ дієвої системи рефінансування комерційних банків під заставу прав вимоги по укладених ними кредитних договорах; упровадження системи депозитарного обліку заставних);

– механізмів страхування відповідальності за кредитним договором, створення системи страхування пулів кредитів;

– формату розв'язання спорів із питань порушення прав позичальників (вирішення проблемних питань із держорганами не в суді, а в тристоронній узгоджувальній комісії (за

участі представників банку, Асоціації українських банків і центрального апарату товариства із захисту прав споживачів) на загальнодержавному рівні, що має скоротити кількість судових слухань і зменшити витрати крупних багатofіліальних банків);

– кредитного портфеля (раціонування кредитів, диверсифікація кредитних вкладень, використання системи внутрішніх кредитних рейтингів (із застосуванням показників: ступеня забезпеченості власними обіговими коштами, якості забезпечення, коефіцієнта покриття, фінансового левериджа, норми прибутку), створення резервів на втрати по позиках; упровадження інноваційних кредитних продуктів; виключення з продуктової лінійки тих видів кредитів, які не матимуть попиту; вдосконалення стандартів видачі кредитів; оптимальне співвідношення між роздрібним і корпоративним кредитними портфелями, перепродаж заборгованості (пришвидшення оцінки вартості портфеля, встановлення максимально можливої його ціни завдяки більш точним прогнозам стягнення, скорочення терміну узгодження умов договору, мінімальні витрати на організацію процесу продажу боргів, можливість продажу боргів мірою їх виникнення) [3, с. 88].

Оптимізація кредитного портфеля передбачає розроблення рекомендацій зі зміни лімітів по регіонах присутності банку, галузях господарського комплексу, продуктах, видах застав тощо. Для кожного з можливих варіантів слід розробляти конкретний план заходів, який міститиме опис дій комерційного банку на випадок настання негативних подій.

Оптимізацію галузевої структури кредитного портфеля банку, на нашу думку, доцільно здійснювати залежно від частки прострочення по конкретній галузі за таким алгоритмом: 1) визначення середньої арифметичної частки прострочення по всіх галузях господарського комплексу України; 2) з'ясування відносного відхилення прострочення кожної галузі від середньої величини; 3) обрахування зваженого відносного відхилення прострочення кожної галузі; 4) визначення частки в кредитному портфелі з урахуванням вагового значення; 5) обрахування (з огляду на позитивні значення) планових значень портфеля по галузях.

Географічна ж оптимізація кредитного портфеля передбачає визначення, в яких регіонах слід припинити кредитування та які галузі по регіонах виводити з портфеля.

Для оптимізації кредитних портфелів доцільно використовувати кредитні деривативи (кредитний дефолтний своп, кредитна нота тощо). При цьому різновиди деривативів зумовлюватимуться метою, яку переслідує комерційний банк. Так, скажімо, деривативи на один чи кілька кредитів доцільно використовувати для диверсифікації чи нейтралізації концентрації ризику за одним конкретним позичальником чи отримання сприятливого профілю ризику (співвідношення ризик/

віддача). Така практика уможливить очищення балансу комерційного банку від проблемних кредитів, підвищення ефективності здійснюваної ним кредитної політики, збереження відносин із клієнтами-боржниками.

При цьому, виходячи з кредитної політики певного комерційного банку, оптимальність структури портфеля слід досягати найкращим співвідношенням дохідності, ризикованості і ліквідності, а його раціональність – мінімізацією за допомогою структурного аналізу непродуктивних активів і відповідністю структури портфеля активів структурам доходів і ресурсної бази банку.

Великого значення набуває й вирішення завдання оптимізації прибутковості кредитного портфеля з урахуванням кризових чинників (оптимізації цінності кредитного портфеля з урахуванням чинників прибутковості, витрат, ризику дефолту і збереження лояльності клієнта).

Оптимізація ризику портфеля полягає у диверсифікації портфеля, формуванні резервів, лімітації (ліміти індивідуального кредитного ризику, портфельного кредитного ризику, повноважень), продуманій політиці в галузі забезпечення, комплексному наборі кредитних продуктів і чіткому їх описі. Ліміт кредитування є показником, що кількісно визначає оптимальну величину, в межах якої банк може здійснювати кредитні операції з даним позичальником з урахуванням прийняттого рівня ризику. При цьому ліміт кредиту на одного позичальника, на нашу думку, доцільно визначати так:

$$L_{kp} = L_0 \cdot K_d \cdot K_u,$$

де L_{kp} – ліміт кредиту на одного позичальника;

L_0 – ліміт первісний (середньоквартальна сума виручки позичальника від реалізації (у національній та іноземній валютах) за останні 12 місяців);

K_d – коефіцієнт динаміки (динаміка виручки і капіталу позичальника);

K_u – універсальний коефіцієнт кількісної (аналіз стійкості, фінансового стану, ліквідності, рентабельності) й якісної (оцінка діяльності клієнта і його кредитної історії) оцінок позичальника.

В оптимізації кредитного процесу важливе місце займає оптимальна скорингова система (система оцінки кредитоспроможності позичальників), під якою слід розуміти скорингове рішення, що має максимальну кількість функціональних можливостей.

Слід зазначити, що оптимізацію вже сформованого кредитного портфеля можна здійснювати лише шляхом зміни його структури на відміну від управління портфелем під час надання кредитів, коли за рахунок налаштування скорингової моделі і правил надання кредитів формують кредитний портфель із завданими характеристиками. Зміна структури кредитного портфеля здійснюється коригуючими впливами на

окремих боржників (профілактичний контакт із боржником, щоб підтвердити добросовісні наміри і платоспроможність; робота з поточною заборгованістю; позасудове стягнення; стягнення в судовому порядку; реструктуризація заборгованості; дострокове припинення дії кредитного договору; вимога збільшення вартості заставного забезпечення по кредиту; цесія (продаж прав вимоги за кредитом іншим банкам чи колекторським агентствам); списання безнадійної заборгованості) [4, с. 247].

Оптимізація кредитного процесу в комерційних банках буде неповною без оптимізації трансакційних витрат кредитування, що потребує розроблення таких форм взаємодії учасників кредитної угоди, які ці витрати мінімізують. При цьому оптимізація кредитного процесу обов'язково має передбачати збереження оптимального балансу між змінами параметрів кредитування та змінами обсягу продажів кредитних продуктів.

Великого значення в оптимізації кредитного процесу набуває формування системи кредитних повноважень, що передбачає як оптимальну організаційну структуру, яка дає змогу ефективно управляти кредитним портфелем, так і наявність методики розрахунку лімітів кредитних повноважень структурних одиниць банку і лімітів фінансування кредитних продуктів. При цьому визначення, затвердження, моніторинг і перегляд лімітів кредитних повноважень (кредитного портфеля структурної одиниці, його розподілу і обсягу кредитної угоди) має здійснюватися в ході стратегічного, тактичного і оперативного управління з урахуванням досягнення оптимального співвідношення ризикованості і дохідності.

Для комплексної оптимізації кредитного процесу необхідна й оптимізація впливу банківських установ на боржників.

Оптимізації кредитного процесу в частині надання кредитних ліній сприятимуть: розроблення НБУ відповідних детальних методичних матеріалів; прийняття внутрішньобанківських положень про організацію такого кредитування; перегляд лімітів кредитування, законодавче закріплення таких видів кредитних ліній, як лінії з твердим зобов'язанням банку-кредитора надавати позичальнику ресурси в рахунок відкритого ліміту кредитної лінії з правом клієнта на перевищення ліміту кредитної лінії тощо.

Вибір конкретних підходів (поліпшення, перебудова, реінжиніринг) до оптимізації кредитного процесу, прийнятих для того чи іншого банку, має зумовлюватися метою банку повною мірою чи переважно зберегти власну кредитну політику або здійснити її докорінну перебудову; здійснювати оптимізацію постійно, періодично чи за необхідності; проводити невеликі, помірні чи суцільні зміни; фінансовими можливостями банку здійснювати таку оптимізацію і залученням для цього певних категорій його працівників.

Доцільним є розвиток Інтернет-банкінгу, за допомогою якого клієнти самостійно зможуть мати доступ до інформації, що стосується змін у графіках платежів, здійснювати комунікацію з банком, оновлювати адресні дані тощо.

Висновки. Оптимізація кредитного процесу банківських установ можлива за умови чіткого розуміння її змісту, визначення її основних складників та, відповідно, забезпечення комплексного підходу до вирішення даної проблеми. Перспективою подальших розвідок у даному напрямі можна вважати розроблення та використання чітких критеріїв і системи показників оцінки ефективності кредитного процесу в комерційних банках.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Підвищення ефективності взаємодії банківського і реального секторів економіки в умовах євроінтеграції та глобалізації: монографія / За ред. д-ра екон. наук О.І. Барановського. – К.: УБС НБУ, 2010. – 482 с.
2. Крупка М.І. Теоретичні аспекти управління механізмом кредитування довгострокових програм розвитку економіки в Україні / М.І. Крупка, Л.Б. Євтух // Фінанси України. – 2007. – № 1. – С. 43-57.
3. Завадська Д. Оптимізація кредитно-депозитної стратегії банку / Д. Завадська // Банківська справа – 2004. – № 3. – С. 87-91.
4. Маевский В.И. Реальный сектор и банковская система / В.И. Маевский // Журнал новой экономической ассоциации. – 2009. – № 1-2. – С. 245-248.